

YUNANLI FİLOZOFLARIN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE RİSÂLE

Araş. Gör. Dr. Fatih TOKTAŞ*
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi

A. Giriş

Çeviri ve tahlilini sunduğumuz bu risâle, Abdurrahmân Bedevî tarafından yayımlanan *Eflâtûn fi'l-İslâm* adlı kitabın 306 ile 330 sayfaları arasında yer almaktadır. Bedevî, İslâm kültüründe tedavülde olan Platon'a ait muhtelif risâlelerden derlediği bu eserini iki kısma ayırmıştır: 'Eflâtûn es-sahîh' başlığını taşıyan birinci kısımda, Platon'a aidiyeti kesin olan risâlelere ve 'Eflâtûn el-menhûl' başlığını taşıyan ikinci kısımda da filozofa aidiyeti şüpheli olan risâlelere yer vermiştir. Çalışmamıza konu teşkil eden risâle, söz konusu eserin ikinci bölümünü oluşturan Platon'a aidiyeti şüpheli olan risâleler arasında yer almaktadır.

Bedevî'nin verdiği bilgiye göre yazma nüshası Tahran Merkez Kütüphanesi'nde 2103 numarada bulunan bu risâlenin yazarı bilinmemektedir.¹ Risâlenin başlığı Yunan filozoflarının görüşlerini kapsar gibi gözükmekle birlikte, kitabın içindekiler bölümünde risâlenin başlığından önce 'min' edatının kullanılması ve metnin içinde muhtelif sayfa numaraları gösterilmiş olması, Bedevî'nin anılan risâleden yalnızca Platon'a ait olduğu iddia edilen pasajları seçtiğini göstermektedir. Nitekim kitabın isminin de *Eflâtûn fi'l-İslâm* başlığını taşıması da onun böyle bir yöntemi izlediğini gösterir. Bununla birlikte *Risâle*'de Platon'la irtibatlı olan birkaç filozofun daha adı geçmektedir. Bunlardan ikisi Platon'dan önce yaşamış olan Pisagor ve Sokrat'tır. Risâlede adı geçen diğer üç filozof, Platon'dan sonra yaşamış olan ve Platon'un etkisi açık olan filozoflardır. Bunlardan ilki Platon'un en büyük öğrencisi olarak bilinen Aristoteles'dur. Diğerleri Platon'un ölümünden sonra Akademia'nın başına geçen Speusippos'tan sonraki ikinci filozof olan Ksenokrates'tir.² Sonuncusu ise risâlede İskenderiyeli Neksokratis adıyla zikredilen, ancak ulaşabildiğimiz kaynaklarda kendisi hakkında herhangi bir bilgiye rastlayamadığımız bir filozoftur. Ne var ki İskenderiyeli olması ve metinde Platon'un kimi görüşlerini yorumlaması nedeniyle anılan şahsiyetin yeni-Eflâtuncu bir filozof olması muhtemeldir. Aşağıda değineceğimiz gibi dinî temalar taşıması nedeniyle dinî bir çevrede yazıldığını düşündüğümüz bu risâlenin Yunanlı düşünürlerin özlü sözlerini derleme geleneğinin tipik bir örneği olup, muhtemelen ya türünde

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi.

¹ Abdurrahman Bedevî, *Eflâtûn fi'l-İslâm*, Beyrut 1982, s. 306.

² Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, İstanbul 1985, I/321; Alfred Weber, *Felsefe Tarihi*, çev. H. Vehbi Eralp, İstanbul 1991, s. 67.

yazılmış daha geniş bir eserin Arapça çevirisi ya da meçhul yazarının Arapça çevirilerden yaptığı bir derleme olduğunu söyleyebiliriz.

Bedevî'nin bu risâleyi Platon'a aidiyeti kuşkulu olan risâleler bölümüne yerleştirmiş olduğunu belirtmiştik. Çevirisini yaptığımız metindeki bazı ifadelerin, Bedevî'nin söz konusu değerlendirmesine kaynaklık ettiği anlaşılmaktadır. Sözelimi metinde Platon'un vasiyetinden söz edilir, üstelik bu vasiyete göre Platon insanlara evlerinin bahçesine hurma ağacı dikmemelerini öğütlemiştir. Oysa kaynaklar Platon'un böyle bir vasiyetinden söz etmezler. Böyle bir vasiyet olsa bile, Platon'un yaşadığı coğrafi bölge göz önüne alınacak olursa, onun, evin bahçesine hurma ağacı dikilmemesi konusunda bir öğütte bulunamayacağı anlaşılır. Yine risâlede Platon'un göğe yükselişinden, gök tabakalarında seyahatinden söz edilmektedir. Oysa felsefe tarihinde gök tabakalarında seyahat yaptığı iddia edilen filozof Platon değil, yeni-eflatuncu bir filozof olan Plotinus'tur.³ *Risâle*'de dikkati çeken diğer bir husus, Platon'un, diyaloglarında, kimi zaman teist, ama çoğu zaman politeist açıklamalarda bulunmasına rağmen, risâlede Tanrı'nın birliğine ve aşkınlığına, O'nun kavranılamayacağına dair ifadelerin bulunmasıdır. İhtiyari fiiller açıklanırken de ibadetin (salât) ve orucun (savm) örnek olarak verilmesi dikkatimizi çekmektedir. Bundan, risâleyi derleyen kişinin orta doğuda yaygın olan Yahudilik, Hristiyanlık veya İslâmiyet dinlerinden birine mensup bir kişi olduğu ve derleme sırasında Platon'un görüşleri arasına dinî bir renk katmak için çaba harcadığı sonucuna varabiliriz. Böylece bu *Risâle*'de Platon'a ait olma olasılığı zayıf olup, geç Hellenistik-Hristiyan döneminde ona atfedildiği izlenimini veren ifadelere de rastlanmaktadır.

Bununla birlikte bizim bu çalışmamızda amacımız, anılan risâlede ortaya konan ifadelerin ne kadarının gerçekten Platon'a ait olduğunu ortaya koymaktır. Bunun için, öncelikle sözü edilen metni Türkçe'ye çevirdik ve benzer metinleri Platon'un Türkçe'ye çevrilmiş diyaloglarında bulmaya çalıştık. Her sayfanın üst bölümüne anılan risâle metninin çevirisini ve alt bölümüne de Platon'un diyaloglarında bulabildiklerimizi yerleştirdik. Eserin orijinal sayfalarını gösteren rakamları parantez; çevirinin yapıldığı eserin sayfalarını ise köşeli parantezle belirttik. Öte yandan söz konusu eserin bir derleme olması hasebiyle diğer düşünürlerin sözlerinde ayırmak üzere yazarca kullanıldığını sandığımız “ve Platon dedi” (ve kâle Eflâtûn) ifadesini çevirirken, Arapça'dan Türkçe'ye çeviri yöntemleri çerçevesinde “ve” bağlacını göz önünde bulundurmamak.⁴ Platon'un diyaloglarının kullandığımız Türkçe çevirilerinde Yunanca psykhe kavramının ruh olarak çevrilmiş olduğunu gördük. Oysa *Risâle*'nin derlendiği dönemde Yunanca psykhe Arapça'ya nefis, Yunanca pneumatos ise Arapça'ya “ruh olarak çevrilmiş⁵ ve böylece bu iki kavram birbirinden ayırt edilmiştir; bu

³ Weber, *Felsefe Tarihi*, s. 118; Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, İstanbul 1990, s. 136.

⁴ Bu husus hakkında bkz. Ahmet Yüksel, *Arapça'da Bağlaçlı Cümle Yapıları*, Samsun 2001, s. 4.

⁵ D'andre Lalende, *Mevsûat Lâlend el-felsefî*, çev. Halil Ahmed Halil, Beyrut-Paris 1996, II/ 992, 1067-1074.

nedenle kullandığımız Türkçe çevirilerde geçen ruh kelimelerinin yanına bir parantez içinde nefis kelimesini de ekleyerek alıntımızı yaptık.

Sonuç olarak, her ne kadar Bedevî, söz konusu *Risâle*'yi eserinde 'menhûl Platon' olarak değerlendirmişse de biz bu pasajlarda dile getirilen görüşlerden önemli bir kısmının Platon'un diyaloglarından doğrudan veya onlara uygun olan alıntılar olduğunu gösterdiğimizi söyleyebiliriz. Bir başka deyişle çevirip incelemesini sunduğumuz bu *Risâle*, İslâm kültür dünyasında Platon felsefesinin oldukça iyi biçimde tanınıyor olduğu hükmünü pekiştirmektedir.

B. Metnin Çeviri ve Karşılaştırılması

Tanrı'nın Niteliği Üzerine: [306] Platon dedi: (4) Tanrı'nın cevherine O'nun O olmasından başka hiçbir şeyle işaret edilemez. Bu iki terimde (Tanrı ve cevherde) zamanda bir bölünme ve parçalarına ilişkin bir (anlam) şey yoktur. Bir başka yerde Platon şöyle dedi: Tanrı'nın cevherini olduğu gibi bilmek mümkün değildir; biz O'nu ancak ne olmadığıyla biliriz. Şöyle diyebiliriz: O'nun başı ve sonu,⁶ başlangıcı ve sonu, sınırı, ucu, zamanı⁷ ve mekanı,⁸ niteliği ve niceliği yoktur; ölü de hareketli de değildir;⁹ kavranamaz ve sonsuzdur.¹⁰

(5) Platon bu konu üzerine aklî kanıtlar ileri sürerek şöyle der: Her yaratıkta şu iki terim bir arada bulunur: a) Varoluşunun başlangıcını gösteren zaman, b) Onun sınırını bildiren mekân. Mekân, kendisi bir başka şeyle, bir başka şey de kendisiyle sınırlı olduğu için sonludur. (6) Sonlu, ancak sonluluğun tanımını dışında hiçbir şeye sahip olmayan bir sonluyu ifade edebilir.¹¹ Sonluya ait her şey sonlu olduğu için insanın bilgisi de sonludur. Bu durumda, zorunlu olarak, (insanın) bilgisinin de ancak sonlu olan şeylerle korunması gerekir. Sonlu olmayan bir şeyin bilgisini ise [307] insan elde edemez. Açıkladığımız gibi insan sonlu bir varlık olunca onun bilgisi de sonlu olacaktır. Tanrı ise sonsuzdur. Öyleyse insan, zorunlu olarak, Tanrı'yı olduğu gibi kavrayamaz. Tanrı seni mutlu kılsın, konuyu anlamada söz konusu kanıt yeterlidir. Bu kanıt anlam bakımından başkalarına gerek bırakmayacak bir açıklığa sahiptir. Çünkü bunu yorumlamış ve açıklığa kavuşturmuştur. Haklı olarak zamanının insanlarını aşmış ve (kendisi gibi olan) filozofların önde gidenlerinden olmuştur.

Bir başka yerde de şöyle dedi: İnsanın kendisi cüz'î, bilgisi cüz'î ve irâdesi cüz'î olunca küllileri bilmesi mümkün değildir. Bu nedenle güç yetirmek istediği her şeyi bilmesi

⁶ "(Bir'in) ne başı ne sonu olabilir." Platon, *Parmenides*, çev. Saffet Babür, İstanbul 1989, 137-d.

⁷ "(Bir) ne zamanla bağdaşır ne de herhangi bir zamanın içindedir." Platon, *Parmenides*, 141-d.

⁸ "(Bir) hiçbir yerde de olmasa gerek." Platon, *Parmenides*, 138-a.

⁹ "(Bir) devinimsiz." Platon, *Parmenides*, 139-a.

¹⁰ "(Bir) sonsuzdur." Platon, *Parmenides*, 137-d.

¹¹ "(Evrenin) bütün cisimleri birbirini sıkıştırır. Hiç boş bir yer kalmasına müsaade etmez." Platon, *Timaios*, çev. E. Güney-L. Ay, İstanbul 1989, 58-a; "...çünkü boşluk yoktur." Platon, *Timaios*, 37-e.

mümkün değildir; aksi takdirde (bilmesi mümkün olsaydı) Tanrı ile insan arasında fark kalmazdı.

Erdemler: (16) Platon şöyle dedi: Aklî erdemler; adalet, bilgelik, ölçülülük ve cesaret olmak üzere dört tanedir.¹² Gerçek, adaletle ortaya çıkar; mutluluk, bilgelikle kazanılır; yiğitlik ölçülülükle sağlanır ve tutku (eş-şehvet) cesaretle¹³ yenilir.

Tıp: (18) Platon şöyle dedi: Tıp; sağlıklı olan bedenlerin sağlıklarını koruyan, hasta olan bedenlerin de hastalıklarına faydası olan şeylerle donanmıştır.¹⁴ (Ve yine) tıp, her varlığın (cismin) kendi varlık tabakasına göre kendine faydalı olan şeylerin bilgisidir.

Tanım Hakkında: (26) Bu konuda Platon bir başka görüş (söz) ortaya attı ve şöyle dedi: Tanım, ikinci bir tanımla doğrulandığında bu ikinci tanım, zorunlu olarak üçüncü bir tanıma ihtiyaç duymayacaktır. Tıpkı ölçek ile ölçülen ve tartı ile tartılarda olduğu gibi ilk ve ikinci tanımdan her biri diğerini doğrulayan ve kanıtlayan bir tanım olacaktır.

Gökküresi, Tabîat, Zaman ve Sonradan Oluşu (Hudûs): [308] (27) Platon şöyle dedi: Tabîî âlemin son ucu (nihâî sınırı), bir ve aynı hareketle dâiresel bir hareket yapan¹⁵ gökküresidir.

Tabîî âlemin sonradan oluşu konusunda Platon şöyle dedi: Tabîî âlemde zamanın saydığı her fiil ve her cevher, hiç kuşkusuz sonradan oluşun çerçevesindedir. Cevherin oluşumu değişimle olduğunda, cevher sayımı kabul eder ve böylece ona oldu veya oluyor denir.¹⁶ Bu da ancak bir zamanda gerçekleşir, böylece söz konusu cevher dış âlemde tam ve gerçek bir varlık kazanır. Herhangi bir şeyin fiili, başı ve sonu bulunan ayrılmış bir fiil ise, sayımı kabul eder. Bu (sayım) da ancak bir zamanda ortaya çıkar. Durum açıkladığımız gibi olunca her fiil, hiç kuşkusuz, başı ve sonu bulunan bir zamanda gerçekleşir. Onun bir başlangıcı ve sonu varsa, o, zaman onu saydığı zamanda bulunduğu için zamanda bulunmaktadır. Bir şeyin fiili zamanda gerçekleşiyorsa o şeyin cevheri sonradan oluşun sınırları içerisinde. Bir şey öncesiz (kadîm) ise zaman, onun fiilini sayamaz¹⁷ ve zamanın geçmesiyle o şey de ortadan kalkmaz. (28) Durum açıkladığımız gibi olup, zaman gök

¹² “Kral çocukları dört pedagoga verilir: En bilge, en doğru, en cesaretli, en ölçülü.” Platon, *Birinci Alkibiades*, çev. İrfan Şahinbaş, İstanbul 1989, 122-a; “Ruha ait şeylere bakalım; bunlar ölçülülük, doğruluk, cesaret.” Platon, *Menon*, çev. Adnan Cemgil, (*Diyaloglar I* içinde), İstanbul 1997, 88-a; “Bu dört akılsal erdem aynı zamanda Sevgi Tanrısı’nın da erdemleridir.” Platon, *Şölen*, çev. Azra Erhat-Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul 1972, 196b-e.

¹³ “Arzularına, zevklerine karşı koyanlarda cesaret...” Platon, *Lakhes*, çev. N. Şazi Kösemihal, İstanbul 1989, 191-d; “İsteklerimize karşı koyabilmek...” Platon, *Lakhes*, 198-a.

¹⁴ “Tıp; sağlığın ve hastalığın bilimidir.” Platon, *Kharmides*, çev. N. Şazi Kösemihal, İstanbul 1989, 171-a; “Hekimlik sanatının iki sonundan biri sağlık temin etmektir.” Platon, *Kleitophon*, çev. Ziya Taşlıkılıçoğlu, İstanbul 1989, 410-a.

¹⁵ “... âlemin devri (dönüşü) daire şekli olduğu için...” Platon, *Timaios*, 58-a.

¹⁶ “Vardı, olacaktır gibi sözler yalnız zaman içinde doğan, gelişen şeylere yaraşır.” Platon, *Timaios*, 37-e.

¹⁷ “Gerçekten gök doğmadan önce günler, geceler, aylar, yıllar yoktu; bunları göğü kurarken yaratmayı düşündü.” Platon, *Timaios*, 37-e.

küresinin fiilini yani hareketini sayıyor ise kuşkusuz gök küresinin hareketi için de bir başlangıç ve son bulunmaktadır. Hareketinin başlangıcı olan, zorunlu olarak, sonradan var edilmiştir (muhtemeldir).¹⁸ Zamanın, fiilini saydığı ve zamanın geçmesiyle parçalarının ortadan kalktığı her şeyin cevheri de kuşkusuz sonradan varolmuştur. Ne var ki göğün hareketinde ilk ve son arasındaki farklılık ortadan kalkar. Çünkü ilk, önce ilk iken daha sonra son olur; son ise, önce son iken daha sonra ilk olur. Bunun nedeni, göksel hareketin dâiresel olmasıdır.¹⁹ Her dâirenin sınırları ve boyutları birbirine eşittir. Boyutları birbirine eşit olduğunda da onun parçaları birbiri yerine geçer.

Yüksek Âlemler; Yani Nefis Âlemi, Akıl Âlemi ve Rubûbiyet Âlemi Üzerine (Platon'un) Sözleri: (309) Platon der ki: Gerçi biz onların fiillerinde sınırlı ve müfred hususların bulunduğu ve (bunların) oluş şeklinde ifadelendirdiğimiz şeyler olduğuna kanaat getirmiştik ama yüksek âlemler hakkında tartışma tabî (konular üzerine) bir tartışma olmayıp aksine matematiksel (ta'limî) bir tartışmadır. Tabî âlem üzerinde söylenenler yüce âlemler üzerinde söylenenlerden farklıdır; çünkü biz bunu kendilerinde bulunan kasıt bileşiklik ve birleşme gibi hususlar dolayısıyla parçalarının hareketlerindeki farklılıkta gözlemleyebiliriz. Ancak biz, gök küresinin izlediği yörüngenin sonuna vardığımızda tek ve bir olan ve (bu sebeple) (29) zıddı ve rakibi olmayan bir hareket olduğunu görürüz. Bunun nedeni, bu hareketin yüce âlemlerin güzelliğine yaklaşması ve onlara ulaşmaya çalışmasıdır. Bu şekilde söz konusu hareketin elde ettiği sürekli erdemler, basitlik ve teklikleriyle tabî âlemin sonu olup nefis âlemine uygun olmalarındandır. Böylece bu şerefli, yüce cisim yani gökküresi, ölümlü âlemin öteki parçalarına göre daha kalıcıdır. Biz ve tabiatçı filozoflarla matematikçi (et-ta'limîyyîn) filozoflar bilirler ki, dâiresel hareketin zıttı yoktur ve dâiresel hareket tabî âlemin yörüngesinin sonunda bulunmaktadır. Çünkü onun ortasında farklılık ve zıtlık türünden hiçbir şey yoktur. Bu nedenle (bu) hareket, basit ve tek bir harekettir. Eğer gökküresinin sürekli kalıcı olmasını tam olarak sağlayan hususlar sadece bu mevcut nedenler yani hareketinin tek ve fiilinin bir olması ile zıddının bulunmaması ise yüksek âlemlerin sürekli ve kalıcı olma zorunluluğunu sağlayacak daha fazla ne olabilir? Çünkü onların karşıtları yoktur ki zıtları kanalıyla değişmeye öncesizlik ve sonsuzluktan yoksunluğa maruz kalabilsin.

Biz nefisi en basit, en sürekli ve en mükemmel (şey) olarak; akli ise en nüfuz edici ve en bilici (şey) olarak ve rubûbiyeti de en güçlü ve en geniş (şey) olarak nitelendirdik. Kıyas duyular, duyular da kıyaslar yoluyla göstermektedir ki dâiresel hareket, (30) zıttı ve rakibinin olmaması nedeniyle tabî âlemdekinden daha basit ise ve gökküresinin hareketinin nedeni dâiresel hareket ise [310] -çünkü (bu hareket) tabî âlemin yörüngesinin ötesinde bulunur ve tabiat âlemi özelliklerini nefis âleminden kazanır- fiilinin bir olması bakımından

¹⁸ “Bütün göğü veya evreni ele alalım...Acaba ezelden beri var mıydı, bir başlangıcı olmadı mı, yoksa doğmuş, bir başlangıcı olmuş mudur? Doğmuştur.” Platon, *Timaios*, 28-b.

¹⁹ “... evrenin devri (dönüşü) daire şeklinde olduğu için tabi olarak hareket ettiği noktaya geri dönmek ister.” Platon, *Timaios*, 58-a.

nefisin basît ve kalıcı olması gerekir. Çünkü nefis en yücedir, Tanrı'nın nuruna ve irâdesine en yakındır.²⁰ Belki de hem (onun)²¹ hem de aklın hareketi dâiresel harekettir.²² Çünkü biz - kendi âlemimizde- dâiresel hareketten daha sürekli, birlik açısından daha kuvvetli ve fiil açısından daha basît başka hareket türü bilmediğimiz için zihne uygunluğu (göz önüne alarak) nefis âleminin en basît ve en sürekli olduğunu söyleyebiliriz. Akıl âlemi de böyledir.

(Platon'un) Akıl Üzerine Sözü: Herhangi bir şekilde maddesel bir şeyle ilişmemiş olması sebebiyle açısından akıl, maddesel (heyûlânî) olmayan bir sûrettir; dehre olan uygunluğuyla da o kalıcıdır (ebedidir) ve bu nedenle de ona sürekli hareket ediyor denilir. Bu bölümler (düşünceler) Platon'un *Timaios* olarak bilinen kitabından derlenmiştir.

Rûhânî Sûretlerin Oluşumu Konusunda Sokrates'in Görüşü: (32) Platon'un anlatışına göre rûhânî sûretlerin oluşumu konusunda Sokrates şöyle dedi: Tanrı, oluşu arzu ettiğinde, bu âlemlerin bazı parçaları diğerleriyle zaman dışında²³ birleşti, bu birleşme sayesinde sûretlenmiş varlıklarda rûhânî sûretlerin oluşumu gerçekleşti. Tabîî arazların birbirleriyle yakınlığı ve birbirlerine göre fazlalığı sebebiyle bu cisimlerin ölçüleri ve şekilleri de birbirinden farklı oldu. Şimdi bu ikisinin (Sokrates ve Platon'un) görüşünden anlaşılmaktadır ki; farklı şekillerdeki rûhânî sûretlerin oluşumu ancak aklın kendisine ayırt etme ve düşünme yetilerini verdiği nefise uyumu sırasında Tanrı'nın izniyle gerçekleşir. Nefiste ortaya çıkan bu düşünceler rûhânî sûretlerdir.

Platon ise şöyle dedi: Nesnelere (el-eshyâ), kendi âlemlerinin farklılığı ölçüsünde farklı olur. Çünkü tabîî âlemde bulunan sûretler, [311] şekiller, ölçüler, büyüklükler, (33) çizgiler, yüzeyler ve noktalar akıl âlemiyle birleşmiş olan nefis âlemindeki şeyler gibi değildir. Çünkü tabîî âlemde soyut sûret, şekil ve büyüklük yoktur; aksine söz konusu şeyler maddede bulunan sûretler, şekiller ve yüklemelerdir.

Nefis, rubûbiyet âleminden ölçülülüğü ve erdemi; akıl âleminden düşünme, ayırt etme ve rûhânî sûretleri; kendi (nefis) âleminden hayatı ve hareketi; tabîat âleminden ise verilmiş sûretleri kabul eden ağır ve yerleşmiş maddesel cismi elde eder; bu şeyler bir araya gelip bir insanda olgunlaştığı zaman bu insana küçük âlem denir.

Tabîî âlemdeki oluşmuş nesnelere (fi't-tasavvurâti'l-muhdesât) bulunan çeşitli şekillerdeki sûretlerin nereden oluştuğuna gelince, bunlardan bazıları varolmak (kevn), bazıları bölünmek, bazıları tatlarla, bazıları da çeşitli miktarlarla oluşmuştur. Çünkü (bu sûretler), arazların daha üstün olan dönemlerde bulunmasından değil fakat var edilen şeylerin bileşikliğinden ve arazların rasgele bulunmasından ileri gelir. Üstünlük, ancak farklılık ve

²⁰ “Ölümsüz denilen ruhlar (nefisler), göğün en yüksek noktasına varınca dışarı çıkarlar ve kubbenin tepesinde dururlar. Devir (dönüş) hareketiyle onlar da devrederler, böylece gök kubbesinin dışındaki gerçekleri temaşa ederler.” Platon, *Phaidros*, çev. Hamdi Akverdi, İstanbul 1989, 247-c.

²¹ “... ruh (nefis) bir daire çizer.” Platon, *Timaios*, 37-a.

²² “İçimizdeki yüce kısma akraba olan hareketler, evrenin düşünceleriyle onun daire şeklindeki hareketleridir.” Platon, *Timaios*, 90-c.

²³ “Gerçekten gök doğmadan önce günler, geceler, aylar, yıllar yoktu.” Platon, *Timaios*, 37-e.

karşıtlığın artması sırasında ortaya çıkar ve böylece tabîî âlem hadis olarak oluşur. Çünkü artma, aşırılığa (34) ve kendisinde karşıtıni kendisine dönüştürme isteği bulunmasından ötürü kendisine karşıt olan görüntüden uzaklaşmağa götürür. Bu durum değişmeksizin sürekli geçici bir durumsa, zamanla tabîîatın yorgun ve bitkin düştüğünden kuşku duymayız. Böylece geriye karşıtlar arası bağlantıda varlığı sürekli olanlar kalır; Ay küresinin düzenlediği ve üçte bir, dörtte bir veya sayılamayan kadar çok nispette olan şeyleridir.

Âlemler Üzerine Konuşma: Platon dedi: Pisagor felsefenin yüce kısmı, yani rububiyet âlemini överken şu güzel görüşü ileri sürdü: Zaman öncesi varoluş âlemi öncesiz olup onda bileşiklik ve düzen bulunmamakta idi. Çünkü bileşiklik ve düzen ancak hareketin etkin nedeni olan zamandan kaynaklanmıştır. [312] Ve böylece tabîî âlem, akıl âlemine doğru cezbedilinceye değin ezelden beri Tanrı'nın irâdesinde idi. Ondan bilgi ile ayırt etme erdemini elde etti. (Tabîî âlem) daha sonra nefis âlemine yöneldi ve kuvvetle ona doğru cezbedildi. Onun bir ve sürekli parçalarından (bir şeyler) elde etti. Bazı rûhânî elbiseleri giyindi ve bazı ayırımlarda bulundu. Böylece onun hareketinin sayısı dehr oldu. Sonra kendi âlemine döndü ve ilk hareketi sırasında oradan zamanın etkin nedeni olan kendi âlemine doğru (hareket etti). Bu nedenle zaman, tabîî şeylerin en basiti oldu ve onun hareketinin sayısı, tabîî âlemin sonu oldu ve bu nedenle bu hareket devamlı (35) ve kalıcı oldu; çünkü o, yüce âlemlerden aşağı düşüş sırasında tabîî fiilin ilkiydi...

(39) Platon dedi: En yüce olan âlem ölçülü olan bir âlemdir. Bu âlem ise fazlalık ve eksiklik âlemdir. Ölçülü olan âlemde akli sûretler bulunur...

(43) Platon'a soruldu: Âlem niçin yaratıldı ve onu kim yarattı? Platon bu soruyu şöyle cevapladı: Âlemi yok olmayan, yok olmadığı gibi sürekli olan, sınırlı olmayan, değişmeye uğramayan Bir yarattı. Ve (âlem) yapıcısının yaratıklarından hiçbirine bildirmediği tam bir bilgelik²⁴ ve düzenlemeyle²⁵ yaratıldı. Sanıyorum ki Tanrı bu âlemi yarattığı gibi öylece yok edebilir de...²⁶

Musiki, Nefis Üzerine: (45) Platon dedi: Musikinin özelliği, nefisi coşturması ve tabîîatın baskısını atmasıdır.²⁷ Platon'a soruldu: Şu iki şeyden hangisi daha erdemlidir: Kişinin bildiği şeyi söylemesi mi yoksa söylediği şeyi bilmesi mi? Platon şöyle yanıtladı: Bildiğini söylemesi (daha erdemlidir); çünkü bilmenin mertebesi, söylemenin mertebesinden önce gelir.

²⁴ "İşte böylece bu evren daha başlangıçtan itibaren bilgelige boyun eğen zorunlulukla, bilgelik üzerine kuruldu." Platon, *Timaios*, 48-a.

²⁵ "(Yaratıcı) evreni düzensizlikten düzene soktu. Platon, *Timaios*, 30-a.

²⁶ "Sözün kıyası, zamanla gök (evren) yok olmaları gerekiyorsa, beraber yaratıldıkları gibi beraber yok olacaklardır." Platon, *Timaios*, 38-b.

²⁷ "Musiki güzel havalar yaratmaktır." Platon, *Gorgias*, çev. Reyhan Erben, İstanbul 1989, 449-d.

Platon dedi: Nefis ölmez,²⁸ çünkü onun hareketi sürekli bir harekettir ve hareketi özündendir.²⁹ Özünden kaynaklanan sürekli bir hareketle hareket etmesinin tek nedeni, hareketinin Tanrı'ya yönelen bir arzu olmasıdır.

Akıl ve Nefis Üzerine: [313] (46) Platon dedi: (Bilgi kaynakları olarak) duyuları görenlerin (47) cevherin erdeminin bilgisini edinmeleri mümkün değildir. Çünkü onlar bilgiyi duyuları yoluyla elde ederler. Duyu onlara ancak eksik bilgi iletir.³⁰ Dedi ki: Öfke içeriden dışarıya doğru hareket eder. Üzüntü ise dışarıdan içeriye doğru hareket eder. Öfkesini kontrol eden kişiye cesur denir. İsteğini kontrol eden kişiye de ölçülü denir. Dedi ki: Gerçek anlamda sultan, özgür insanları sevgiyle yöneten kimsedir. Dedi ki: Tabiat, bedenlerin; nefis, tabîatın; akıl da nefisin mekanıdır. Tanrı ise bunların hepsini kuşatır, kendisinden hiçbir şey eksik kalmayacak şekilde her şeyi bilir. Çünkü her şey O'nun mülkünde O'na aittir. Dedi ki: Sanı ile kuşku arasındaki ayırımın bir sûreti yoktur. Dedi ki: Seven kişi, kıskançlığın kendisine ilişmediği kişidir. Kıskançlık baskıcı kişiye ilişir, çünkü seven kişi çoğu az görür ve baskıcı bir kişi ise azı çok görür.

(49) Platon dedi: Her şeyin bir dayanağı vardır ve nefisin dayanağı da yumuşak huyluluktur (bilgeliktir). (51) Aklın, düşünen nefis dışında bir şey olduğu konusunda Sokrates, Platon ve Aristotelesteles görüş birliği içindedirler. Platon ve Pisagor, cesedin nefisin hapisanesi olduğunu³¹ ve nefisin orada esir tutulduğunu ve bedensel tutkular ile hayvansal nefisin neden olduğu aşağılıklar nedeniyle kederli olduğunu söylediler.

Müzik Üzerine: (57) Platon dedi: Üç türlü sanat vardır: Biri hatiplik gibi fiillerden çok sözle oluşan sanattır; diğeri heykeltraşlık gibi sözlerden çok fülle oluşan sanattır³² ve sonuncusu ise söz ve fiilin eşit ölçüde rol oynadığı sanattır. [314] (Bu sonuncuya) örnek, aynı zamanda hem çalınması hem de söylenmesi gereken müziktir. Bu niteliğiyle o, müziğin daha güzeli ve daha yücesidir.

Sabır Üzerine: (62) Sokrates'in sözü: Bollukta sabır darlıkta sabırdan daha güçlüdür. Bu yargıyı Platon şu şekilde yorumladı: Bolluk içinde olanın kibri artar, çünkü

²⁸ "O halde, dedi, ruh (nefis) ölümsüzdür." Platon, *Phaidon*, çev. S. K. Yetkin-H. R. Atademir, İstanbul 1989, 105-e; "... ruhumuzun (nefsimizin) de ölmez olması gerekir." Platon, *Menon*, 86-b.

²⁹ "Her ruh (nefis) ölümsüzdür. Çünkü daima hareket halinde olan şey ölümsüzdür... Yalnız kendiliğinden hareket eden varlıktır ki, kendi kendisini terk edemeyeceği için hep hareket halindedir." Platon, *Phaidros*, 245-b.

³⁰ "Ruh (nefis) ne zaman hakikate varıyor? Çünkü bedenle beraber bir şeyi incelemeye giriştiği zaman beden kendi kendini aldattığını açıkça görüyoruz... Ruh (nefis), gerçekler hakkında bir bilgi edindiği vakit bunu düşünmekle elde etmiyor mu?" Platon, *Phaidon*, 656-c; "Artık bilgi ile algının ayrılığı tamamıyla aydınlandı... (Algıdan elde edilen şeylere) sanı (doksa) denir." Platon, *Theaitetos*, çev. M. Gökberk, İstanbul 1989, 187-a.

³¹ "Bedenin kendisi hapisaneye, içinde ruhun (nefis) muhafaza edileceği duvarlarla çevrili bir yere benzetiliyor." Platon, *Kratylos*, çev. Suad Y. Badur, İstanbul 1989, 400-c.

³² "(Bazı sanatlarda) iş en önde gelir, söze pek az yer vardır, bazılarında ise hiç yoktur. Heykeltraşlık gibi, bütün iş söz söylemeden bitirilebilir... (Bazıları) amaçlarına ancak sözle varırlar, el işine hemen hiç veya pek az ihtiyaç gösterirler. Sanırım ki retoriği de bu grubun yanına koyuyorsun." Platon, *Gorgias*, 450 b-d.

sabır tercihle (seçimle) gerçekleşir. Zorluklarla sınanan kimsenin de sabrı artar, çünkü sabrı zaruret sonucu gerçekleşir. Tercihle oluşan sabır, zaruret sonucu oluşan sabırdan daha zor (elde edilir).³³

Fayda ve Zararı Savma Üzerine: (66) Platon dedi: Her faydalı şey zarar savar, fakat her zarar savan şey faydalı değildir. Filozof faydalı şeylere oranla zarar savan şeyleri çoğaltmalı faydalı olmayan zarar savan şeylerden kaçınmalıdır. Aristotelesteles (şöyle) dedi: (Platon) yararlı'dan zarar savan şey, bilgi (ilm) anladı. Çünkü ilim nefisi güçlendirir ve nefisten bilgisizliği kaldırır. Zarar savan'dan anladığı da güçlendiren yiyecek, örten giysi ve barındıran evden yararlanılmasıdır. Zamana karşı koymayı sağlayacak yeterli araçlarla donanmayı emretti. Bu konuda amacın aşılması zarara yol açar; çünkü yemede tutumluluk açlığı gidermektir. Eğer bu (yeme hususunda) aşırı gidilirse, aşırı gidildiğinde silahın sahibine zarar vermesi gibi, zarar verir. Savaşan kişi (67) kılıcı ve kalkarıyla kendisini savunur. Bu hususta aşırı giderse demir ve silahın ağırlığı onu öldürür. Öyleyse yararlı olan şey zarar savandır. Silah sahibine yönelmez. Filozof (Aristoteles) bunları açıkladığı şekilde birbirinden ayırdı.

Platon dedi ki: Sana yararlı olana yararlı olan her şey sana yararlıdır, sana yararlı olana zarar veren her şey de sana zararlıdır. Sana zararlı olana zararlı olan hiçbir şey senin yararına değildir.

Aristoteles dedi ki: (Platon) yararlı olan şeyle ilmi, zararlı olan şeyle de bilgisizliği kastetti. Platon'un 'sana yararlı olana yararlı olan her şey sana yararlıdır' sözünün anlamı şudur: Platon, sana ilettiğim beni ikna eden bilgisine göre hareket eder. Eğer bana bilgisizlik (cehl) iletse idi, ben de onu sana iletirdim ve hem bana hem de sana zarar verirdi. Yine Platon'un 'sana zararlı olana zararlı olan hiçbir şey senin yararına değildir' sözünün anlamı da: [315] Bilgiye bilgisizliğin katılması ve eksikliğinden dolayı ona zarar vermesi ya da bilgisizliğe bilgisizliğin katılarak artma yönünden ona zarar vermesidir. Bu -son- ikisindeki bilgisizlik ise sana zarar verir. Bilgisizliğin zorunlu kıldığı bilgi sana fayda verir. Bilgisizliğin zorunlu kıldığı bilgisizlik ise sana yarar sağlamaz.

Çocukların (Gençlerin) Eğitimi Üzerine: (68) Platon dedi: Çocuklarla ilgilenen kimselerin çocukları, kötü sözle karşı karşıya kalmamaları için özür dilemeye yer ayırmaya çağırmaları gerekir. Platon şöyle dedi: Üstün bir düşünme gücüne ulaşmak isteyen kişi, nefisini ilim elde etme hususunda yorsun. Ve Platon dedi: Ayık bir kimsenin sarhoşu muhatap alması gerektiği gibi, terbiyeli bir kişinin kendisinde terbiye olmayan birisini muhatap alması gerekmez.

Platon dedi: Gerekmeyen bir şeyi verme ile gereken bir şeyi engelleme aynı derecede yanlıştır. Ve Platon dedi: Kendi (69) nefisi için seçimini iyi yapan kişi başkası için de

³³ "Herhangi bir canlı varlığı herhangi bir yerde kalmağa zorlayan iki dağdan hangisi daha kuvvetlidir: Zor mu yoksa istek mi? İstek çok daha kuvvetli bir dağdır." Platon, *Kratylos*, 403-c.

seçimini iyi yapan bir kişidir.³⁴ Ve Platon dedi: İnsan; ölümlü, düşünen, canlı varlıktır sözü insanın tanımıdır. Bir insanın düşünmede ulaştığı aşama ne denli yüce ise insanlık adına o denli layıktır.³⁵

(70) Platon dedi: Her suskun kişi, kendisinde varolan tedbir ve bilgeliğe tanıklık edebilecek bir açıklıkta delalet yoluyla konuşur. Platon'a soruldu: İnsanın fiillerinden hangisi Tanrı'nın fiiline benzer? Platon yanıtladı: İyilik etme (ihسان) ve bağışlama (rahmet).

Platon dedi: Çoğu güreşçi (71) olağanüstü beceriye sahip kişilerdir. Sınırlandırma, işi sağlam yapmanın belirtilerinden biridir; her şey için bir gaye vardır. Akıllı, basiretli kişi, önceki olaylara sonuçlarına bakarak karar veren kişidir.

(72) Platon dedi: Tanrı, ancak O'nun O olduğu, hiçbir gayenin O'na ulaşamayacağı, O'na başlangıç ve sonun isnad edilemeyeceği şeklinde nitelendirilebilir; çünkü öncesiz, kendisinden sonra geleni bilir; [316] baş kendisine iliştilen şeylerin başı, ilk ise kendisini izleyen şeylerin ilkidir. O, ancak O olarak olduğundan başkasıyla nitelenemez. O'nun şanı yücedir ve O'ndan başka Tanrı yoktur.

Platon dedi: Âlemdede kötüler iyilerden sayıca daha çoktur; çünkü o (âlem) zorla doldurulmuş ve yine (73) zorla meydana getirilmiştir...

(74) Pisagor şöyle dedi: Hikmetin görkemini, kalbi gözlerinde gören kimse değil; gözleri kalbinde gören kimse görür. Platon bu sözü ele aldı ve birine bu sözü söyleyip ona şu soruyu sordu: Bu cennetin dışında başka bir cennet var mıdır ve bu insanın dışında başka bir insan var mıdır? Adam yanıt verdi: Evet. Platon sorusunu yineledi: Onu gördün mü? Platon adama şöyle dedi: Senin için gördüğünden başka bir şey yoktur. Platon sonra bu ifadeyi açıklayarak (75) şöyle dedi: İlim iki türdür: Rûhânî ve maddesel. Rûhânî olan ilim gözle kavranamaz, ancak ince fikirle kavranabilir. Maddesel olan ilim ise gözle veya beş duyudan birisiyle kavranabilir.

Bir başka yerde de Platon şöyle dedi: Duyunun görmesi aklın görmesi ile görme olur. Pisagor şöyle dedi: Felsefe öğrencileri sayıları ve şekilleri öğreniyorlardı. Platon şöyle haykırdı: Dört matematiksel disiplini bilmeyen hiçbir genç felsefeye başlamasın.³⁶

(76) Platon sözüne devam etti: Hikmet, aklın cilasıdır. Nasıl ki yüzü olmayan ayna sûreti yansıtmazsa, hikmete sahip olmayan kişi de erdemi göstermez.

³⁴ "Kendi lirasını kullanmayı bilmeyen birinin komşusununkini kullanmayı hiç bilmeyeceği açıktır." Platon, *Kleitophon*, 408-a.

³⁵ "Antropos adı, insanın bir şeyi görür görmez araştırarak gözden geçirdiğini, gördüğü şey üzerine de düşüncesini işlettiğini anlatıyor... Varlıklar arasında yalnız insan, gördüğünü inceler." Platon, *Kratylos*, 399-c.

³⁶ Metinde sanki Platon ile Pisagor çağdaşmış gibi görünmektedir. oysa Pisagor M.Ö. 580-500 yılları arasında, Platon ise M.Ö. 427-347. yılları arasında yaşamıştır. Görüleceği gibi ikisinin birbirinin çağdaşı olmasına olanak yoktur. "(Bu dört matematiksel ilim şunlardır): Aritmetik, astronomi, geometri, musiki." Platon, *Protagoras*, çev. N. Şazi Kösemihal, İstanbul 1989, 318 d-e.

Platon dedi: Cilalı aynalarda yüzün şekli görülür, tam bir fiilde de (77) aklın ve hikmetin sûreti görülür.

Platon dedi: Bilge kişi, bilgece konuşan kimse olmayıp onu (bilgeliği) fiile dönüştüren kişidir.³⁷

Platon şöyle dedi: Bilgeliğin tanımı, her yararlı şeyin bilinmesi ve her adaetli olanın kabulüdür (gerekliliğidir).

Platon şöyle dedi: Bilgeliğin özelliği bilinenleri kapsaması; amacı insanların nefislerini süslemesi, erdemsizliklerden arındırmasıdır. [317] Platon şöyle dedi: Bilgeliği aklına yerleştiren ve zihnini arıtan kişi suyla sulanıp güneş ışığı kendisine ulaştığında canlanan ve kendisinden şekil ve güç bakımından farklılık gösteren çeşitli bitkilerin çıktığı yeryüzüne benzer.

Platon dedi: Bilgelik deniz kabuğundaki değerli bir cevher gibidir ve ona ancak becerikli dalgıçlar ulaşabilir.

Platon dedi: Fakir bir bilge kişi bilgisiz bir zenginden daha erdemlidir.³⁸

(80) Platon şöyle dedi: İnsanın hayvanlara üstünlüğü altı (konuda)dır: (Bunlardan ikisi) akıl ve dilin kullanımı. Hayvanların yiyecek peşinde koşmalarını ve kötülüğe yönelmelerini sağlayacak bir tutku (şehvet yetisi) bulunmaktadır. Yine hayvanlarda, kendilerine eziyet edenlerden öç almalarını sağlayan öfke (yetisi) vardır. İnsanda ise üç farklı yeti vardır: Akıl, öfke, ve tutku. Bunlardan her birinin öz niteliği fazlalık ve eksiklik (ifrat ve tefrit) gibi birbiriyle çatışan iki erdemsizlik arasında yer alır. En erdemlisi ılımlı olanıdır; çünkü ılımlılık bir gaye, gaye de dengeli değildir. Fazlalık (ifrat) ve eksiklik (tefrit) bir sapmadır; ve bu sapma da dengesizliktir. Akıl arttığında (ayrı bir hale geldiğinde) sahtekar; azaldığında da ahmak olur. Bunların hepsi de akıl konusu içine girer; çünkü sahtekar kendisinin olmayan bir şeyi hile yoluyla alır ve ahmak kişi de kendisine gerekli olan şeyi alamayacak kadar büyük bir gaflet içindedir. Aynı şekilde tutku yetisinin artması da deliliğe, azalması da gevşekliğe neden olur. Bu yetinin ılımlılığı ölçülülüktür. Yine bunun gibi öfke yetisinin artmasından da düşüncesizlik (ataklık) ve azalmasından da korkaklık ortaya çıkar. Bu yetinin ılımlılığı ise yumuşak huyluluktur. Akıl için amaç bilgelik, tutku için amaç ölçülülük; öfke için amaç da yumuşak huyluluktur. İşte bütün bu yetilerin ılımlılığı insanda adalet duygusunu olgunlaştırır.

³⁷ “Hiçbir işimize yaramadıkları zaman mı, yoksa bize faydalı oldukları takdirde mi sahip olduğumuz iyi şeyler bizi mutlu eder? -bize faydalı oldukları takdirde. -Onları kullanmadan, sadece onlara sahip olmakla kalsaydık bize faydalı olurlar mıydı?” Platon, *Euthydemos*, çev. H. Vehbi Eralp, İstanbul 1989, 208 a-b.

³⁸ “Bilgeliğin zenginliğini en büyük zenginlik bileyim! Sertim bana gerektiği kadar, ölçülü adamın beraberinde götüreceği kadar olsun yeter!” Platon, *Phaidros*, 279; “Bir bilge adam çok kere on bin bilge olmayandan daha iyidir.” Platon, *Gorgias*, 490-a.

Bu ılımlılık insanda bulunan (81) bir iyiliktir. Onun hem fazlalığı ve hem de eksikliği kötülüktür. O'na (Platon'a) muhalefet eden bazı gruplar şöyle dediler: Bir tek şeyin iki zıddının bulunması gerekmez. Çünkü sözde ve benzetmede dengeyi sağlamak bakımından birin zıttı yine birdir. Sözelimi ateşin zıttı [318] su, aydınlığın zıttı karanlıktır. (Oysa siz) fazlalığın ve eksikliğin adaletin karşıtı olduğunu iddia ediyorsunuz ki böyle bir şey doğru değildir ve akıllar böyle bir şeyi kabul etmez. Onlara şöyle denebilir: Fazlalık veya eksiklik ancak sözde adaletin karşıtı olmakla birlikte zulüm kavramı bu ikisini (fazlalık ve eksikliği) de içerir. Platon ise şöyle dedi: Bir tek şeyin iki zıttı olabilir. Sözelimi, fazlalık ve eksiklik dengeliliğin zıddıdır.

Bilge Platon şöyle dedi: Akıl, akledilirleri bilmeği istediğinde (onları) basit olan özüyle bilir; duyularla ilişkili (kavranan) maddesel şeyleri bilmek istediğinde de kendi yönünden bilir. Ve dedi: Kişinin aynası aklıdır: Aynanın pası hevâ, cilası ise takva (sakinme)dır. Ve dedi: Nefis, aklın parlaklığını gözlediğinde güçlenir ve rahatlar, tıpkı görme yetisinin yeşilliği ve suyu gözlediğinde olduğu gibi.

(82) Platon'a soruldu: Bizdeki akıl cevhersel midir yoksa kişisel midir? Platon bu soruyu şöyle yanıtladı: Kişiseldir. (Çünkü) cevhersel, külli olan ilk şeydir. Bizdeki kişisel olan şey ise güneşte cevhersel olup, bizde yansımaya yer alan ateşe benzer. Bizde cevhersel aklın bulunması imkansızdır; çünkü bu durumda cüz'î külli olurdu ve biz bütün nesnelere mutlaka bir anda algılandık. Bizde cevhersel akıl olsaydı bu boş, saçma bir iş olurdu; çünkü tikel, külli olmuş olurdu ve kuşkusuz biz eşyanın hepsini bir anda kavrayabilirdik.

Platon şöyle dedi: Üçüncü göğe yükseldim. (83) Birinci kat gök, fiisel (sınâ'iyeye) felsefenin bilgisidir. İkinci kat gök, tabî (nesnelere) bilgisidir. Üçüncü kat gök ise akılsal sûretlerdir. Bu göğe yükselmek istediğimde nefis ve tabîat bana şöyle der: Aklın kavrayamayacağı (akla kapalı olan) bir şeyi istedin.

(85) Platon şöyle dedi: (86) Üstün nefis, nimetleri ve çirkinlikleri aynı ölçüde kabul eden bu dünya işlerinin gerçek yönlerini bilir; aşırı hazı dizginler ve üzüntüyü azaltır. Ve dedi: Nefisin üstünlüklerinden biri üstün erdemleri kullanmasıdır. Sözelimi; adalet, ölçülülük, cömertlik ve yumuşak huyluluktur. Nefisin zayıflıklarından biri ise aşağılık erdemsizlikleri kullanmasıdır. Sözelimi; zulüm, [319] açgözlülük, cimrilik ve öfke.

Ve dedi: Hayvansal ruhun tanığı duyular, akılsal (mantiki) ruhun tanığı ise akıldır. Duyular, aklın yardımcı olduğu ve aydınlığından yararlandığı ölçüde bir şeyi araştırmağa girişir. Ve dedi ki: Düşünen nefisin hayatının fiilleri, vahşi hayvansal nefisin felaketlerinden korunmuştur.³⁹ Çünkü bu istekler düşünen nefisin nurunu (ışığını) söndürür. Onun yüceliği ve inceliği nedeniyle ölüm ona ilişmez.

³⁹ "Felsefe ile uğraşanlar istisnasız bütün ten isteklerinden korunurlar. Onlara karşı dayanırlar, onların ellerine düşmezler." Platon, *Phaidon*, 82-c.

Platon sözünü sürdürdü: Çoğu nefis, duyu organlarını kullanmaktan çok akli kullanmaya yatkındır. Bu nefisin hevâdan kurtulup akli tek başına günah ve sürçmelere bulaşmayacak, akli erdemlerin uygulanmasını tam olarak sağlayacak şekilde kullanıp sonra da bedenden ayrıldığında diğer rûhânî şeylerle beraber sevinç ve ferahlık kaynağı (ma'den) olan ilk âlemine döneceğini gösterir. Bedensel tutkuların sarması ve bedensel isteklerin yerine getirilmesiyle karanlığa gömülen ve sonra da bedenden ayrılan (87) nefis ise tekrar endişe ve üzüntü kaynağı olan yersel bir cesedin benzerine geri döner. Burada iyi ve kötü fiillerin karşılığının (geçidinin) verileceği hususunda bir örnek vardır.

Platon şöyle dedi: Nefislerin bayramı iyi huylardır. Bunlardan da türlü erdemler çıkar. Bedenlerin bayramı ise tutkulardır. Bunlardan da türlü erdemsizlikler çıkar.

(88) Platon şöyle dedi: Nefisin erdemi bilgeliği edinmesi, nesnelere kullanabilecek yeterlikte olmasıdır.

(89) Platon'un vasiyetinde şunlar yazılıdır: Kendi kentinizin başkanlığını kabul etmeyiniz. Kendisinden büyük bir şeyin çıkacağı küçük bir şeyi hafife almayınız. Kızgın kişiye gözükmeyiniz ve üstün gelmek için birbiriyle çekişen iki başkanı kendi evinizde bir araya getirmeyiniz. Başkasının düşmesine (hata yapmasına) sevinmeyiniz Zafer sırasında büyükmeyiniz Bir başkasının hatasına gülmeyiniz. Evine hurma ağacı dikme. İnsanların hatasını doğru imiş gibi kabul et. Her türlü durumda yalan ve kıskançlıktan sakın. Sağına doğruyu, soluna adaleti, gözünün önüne akli koy. Yalnız kendine teslim ol ve özgürlüğünü kaybetme.⁴⁰

[320] (90) Platon dedi: Nefisin, hayvansal tutkulara, kendi tabiatı haline gelecek şekilde boyun eğmesi son derece olağanüstü bir şeydir. Nefisin bilgeliği uygulaması, tutkunun ölçülülükle engellenmesi, bedeninin kanaat duygusuyla öldürülmesi⁴¹ en büyük süstür. Böylece akıl iyi huylar ve öfkenin giderilmesi ile ayırt edilir.

Sözünü şöyle devam ettirdi: Mutlu kişi, kendi nefisini bilen⁴² ve onun faydasına olan şeylerle onu sınırlandırabilen kişidir; çünkü (böyle birinde) erdemler onunla beraber sonsuzca kalır. Güçlü, mal sahibi kimseler ölümlüdürler; (bu mal, bu güç) ancak kısa bir süre onların olur.

⁴⁰ “Meselâ, dedi, kendilerini oburluğa, zevklere, içkiye vermiş olanların ruhları (nefisleri) tabi birtakım eşek veya başka hayvan tenlerine girerler.” Platon, *Phaidon*, 81-e; “İnsanın ruhu (nefisi) ölmez, bazen hayattan uzaklaşır (ki buna ölüm diyoruz), bazen yeniden hayata döner; ama hiçbir vakit yok olmaz.” Platon, *Phaidon*, 81 b-c.

⁴¹ “Ömrü boyunca beden zevklerini ve hele süslerini bırakan insan, ruhun (nefis) alınyazısından emin olmalıdır. Konusu bilgi olan zevklerle, yabancı bir süsle değil, kendine has bir süsle, ölçülülük, yüreklilik, erkinlik ve hakikat süsleriyle ruhunu (nefisini) süslemiştir.” Platon, *Phaidon*, 114-e.

⁴² “... Delphos Tapınağı'na dillere destan olan şu özdeyişleri oydurmuşlardı: Kendinin ne olduğunu bil, ölçsüzlükten kaçın.” Platon, *Protagoras*, 343-b; “Kendinin ne olduğunu bil, diyen o söz, bize, ruhumuzu (nefisimizi) bilmemizi emrediyor.” Platon, *Birinci Alkibiades*, 130-e.

Platon dedi: Toplantıların güzelliği ışıkların parlaklığı olmayıp insanlardan kaynaklanan erdemleridir.⁴³ Ancak bu insanların erdemleri bir bütün olarak caizdir.

Sözünü sürdürdü: Bir işte görüşün istendiği zaman, sana uygun olan görüşü değil, senden bu görüşü isteyen durumuna uygun olan görüşü bildir; çünkü sana uygun olan her şey başkası için her zaman uygun değildir.⁴⁴

(99) Platon şöyle dedi: Dürüst insanlar asla hiç kimseden korkmazlar. Cömert; sorun olmadan veren kimsedir. Tam cömertlik, verileden söz etmemektir. Nitelikli müzik dinleme tabiatı güçlendirir, hastalarda ortaya çıkan elemi hafifletir. Yalancı kimselere danışılmaz; çünkü o, haberlerde kendini yanılttığı gibi düşüncede de onun yalanına güvenilemez. Eğitimin amacı, kişinin kendi nefisine saygı duymasıdır. Eşyalar iyi ve kötü olmak üzere iki türdür: İyiliğin başı kötülüğü bırakmadır, kötülüğün başı ise iyiliği bırakmadır.

Platon dedi: Üç türlü göz vardır: Aklın gözü, bu göz düşüncedeki gözdür; nefisin gözü, bu göz kalpte olan gözdür; ve beden gözü, bu göz (100) görme organındaki (‘ayn) gözdür. Aklın görmesi ile nefisin görmesi kendi özleriyle bulunur;⁴⁵ gözün görmesi ise ancak bunlardan biri ile bulunur.⁴⁶ Üç türlü ölüm vardır: Bunlar; günahın, tabiatın ve bilgisizliğin ölümüdür. Günahın ölümü; kötü bir şeyin işlenmesidir. Tabiatın ölümü; nefisin bedenden ayrılmasıdır.⁴⁷ Bilgisizliğin ölümü ise bilgeliğin yokluğudur.

Platon dedi: Kendini tutkularından arındıran erdemli bir insan olması şaşılacak bir şey değildir. [321] Ancak erdemli bir kişi olduğu halde tutkularıyla savaşan kimsenin durumu şaşırtıcıdır.

Sözünü sürdürdü: Bir şeyle ilgili sevincinin kalıcı olmasını istiyorsan, onunla ilgili hazzı kesintiye uğrayacak ve sona erecek şekilde tüketme, onda bir fazlalık (tüketmeme payı) bırak. Çünkü bir şeyin sonu, zihinde ebedi olarak kalır.

Platon dedi: Kişinin adil sultanı, bilgili veziri, ölçülü yargıcı, akan ırmağı, becerikli doktoru olmayan bir kentte oturmaması gerekir.

⁴³ “Oysa iyi yetişmiş insanlar içmek üzere toplandı mı ... adam akıllı içerlerken bile ... sıra ile ölçülü konuşmasını ve birbirlerini dinlemesini bilirler.” Platon, *Protagoras*, 347-d.

⁴⁴ “Kendilerine danışıldı mı, düşündüklerini demekten kaçınırlar, karşılarındakinin nasıl bir sözden hoşlanacağını anlamaya çalışır, düşündüklerinin tersine de olsa ona göre bir şeyler söylerler.” Platon, *Lakhes*, 178 a-b.

⁴⁵ “Düşüncenin gözü ne zaman iyi görmeye başlar: Gözlerimiz keskinliğini yitirince.” Platon, *Şölen*, 219-a.

⁴⁶ “Hangi cevap daha doğrudur: Gözlerle görüyoruz mu, yoksa gözler vasıtasıyla görüyoruz mu... (vasıtasıyla) ruhun (nefisin) bir tür aletleri olan algılarla bütün algılanabilen şeyleri algılayabiliriz.” Platon, *Theiatetos*, 184-d.

⁴⁷ “Ölüm adını verdiğimiz şey, bir yandan tenin ruhtan (nefisten) ayrılarak kendi kendine kalması, öbür yandan ruhun (nefisin) tenden ayrılarak kendi kendine var olmağa devam etmesi (değil mi)dir?” Platon, *Phaidon*, 64-c.

Platon şöyle dedi: Sultanın iyisi, insanların uzaklaşmadığı (101) ve kendisine baş kaldırmadığı sultandır.⁴⁸

Platon dedi: Üç türlü şeref vardır: Bilgeliliğin şerefi, nefisin şerefi ve obur bir hayattan daha iyi olan erdemli ölüm türünün şerefidir.

Sözünü şöyle devam etti: Düşünce ve gurur sıkışık bir durumda bir araya gelirse gururu bırak, düşünceyi kullan.

Platon dedi: Şey, dengeli bir hale ulaşıncaya kadar artmaya devam eder. Dengeli hale ulaştığında eksilmeğe başlar. Cömert kişi, fiilini güzel ve konuşmasını az tutan kimsedir.

Platon şöyle dedi: Bünye zayıf, tabiatlar birbirine düşman, emeller perdelenmiş, afetler kuşatılmış, süre kısa ve kader kendisini göstermekte olduğu zaman güvenilirlik ortadan kalkar ve kurnazlık başarısız olur. Cömert kişi özgürlüğünü tutsak etmez, şerefini alçaltmaz. İnsanların alışkanlıkları yırtıcı hayvanların ani saldırılarına benzer. Sana karşı zafer kazandığımda sana zarar veririm; kazandığım zaferin sana faydası olmaz. Kendi nefisine öğüt veren kişinin öğüdünü dinle. Senin özür dilemenin tekrarından kaçınman gerekir. Çünkü bu durum alçaklık, zayıflık ve sanı, itham altında kalmaktır. (102) Senin özür dilemen bedel ödeme gibi olsun. Giderilemeyecek şey için özür dileme, çünkü bu akla ve erkeklige yaraşmaz.

Platon'a dendi ki: Hikmet sayesinde hangi şeyi elde ettin? Platon şöyle yanıtladı: Ben, geçici olan şeye üzülmemeyi e gelmeyen bir şeyi beklememeyi.

Platon başına bela gelmiş bir adamı teselli ederek şöyle dedi: Türlü belalara uğramış insanların halini hatırlayacak olursan üzüntün az olur.

(103) Platon çok garip bilgisiz bir genç gördü ve ona şöyle dedi: [322] Gerçekte düşüncede senin gibi olmayı arzu ettim; düşmanlarımın da gerçekte senin gibi olmasını istedim.

Platon dedi: Kendi özüyle varolan sınır(lar)ı (terimleri) kavrar ve sınırlarla (terimlerle) kavranamaz. Çünkü sınır(lar) (külliler) külli şeyler olup, onlarla özüyle var olmayan her şey tanımlanır.

Platon dedi: Bedenin sağlık, duyu ve güç gibi üç erdemi vardır.⁴⁹

⁴⁸ “Zorla değil, yurttaki ünlü adamların yaptıkları gibi, yurttaşlarımın kendi istekleriyle (yurttaşlarımı idare etmek) istiyorum.” Platon, *Theages*, çev. Hamdi Varoğlu, İstanbul 1989, 126-a; “Sert hükümdarların idaresine tyrannosluk, idare edilmeğe istekli iki ayaklıların gönüllü idaresine de siyasa dersek kendisinden bu ikinci çeşitten idare sanatı olan bir kimsenin gerçek kral ve devlet adamı olduğunu iddia edemez miyiz?” Platon, *Devlet Adamı*, çev. Behice Boran, Mehmet Karasan, İstanbul 1989, 276-e.

⁴⁹ “Hayatın iyiliklerinden ilki sağlık, ikincisi güzellik, üçüncüsü hilesiz elde edilmiş zenginliktir.” Platon, *Gorgias*, 451-e.

Platon dedi: Düşünce, bilgi konusu olan şeyi bilmeğe yönelten yetidir.

Platon dedi: Dört türlü fiil vardır: Bunlar rûhânî, nefisânî, doğal ve ihtiyârî fiillerdir. Rûhânî fiiller hak ve adalet sevgisi (dostluğu) ve erdem ile dürüstlük tutkusu gibi fiillerdir; bunlar düşünen akılsal nefisin fiillerindendir ve yalnızca insana özgüdür. Nefisânî fiiller ise tutkuların, (104) hazların, öfke ve intikamın ağır bastığı türden fiillerdir; bunlar hayvansal nefisin fiillerindendir. Doğal fiiller ise ateşin yakma, karın soğutma fiili türünden fiillerdir. İhtiyârî fiiller ise kişinin dua (namaz) ve oruç ibadetlerini seçmesi veya terk etmesi türünden fiillerdir.

Platon dedi: Kadının kötülüğünün, babasını ondan kurtulmak için, kendi malıyla donatmak sûretiyle evden çıkarmak üzere hile yapmağa sürüklemesi ve kendisini evine yerleştiren kocası ile mutlu olması ne gariptir!⁵⁰

(106) Platon dedi: Ahlak, alışkanlıkla beslenir ve disipline uygun olarak seyredir. Onu iyi niteliklere yatkın hale getiriniz; sabır ve rızaya alıştırmınız, tamahkar kişinin sonu yoksulluktur, bunu zillet izler.

Platon dedi: İnsanlar bilgisizlikten erdemlilik ölçüsünde değil şartlarının ağırlığı ve (ona iletecek) yolların güçlülüğünden dolayı uzak kalamazlar. Onu istemek ve ona bağlanmaktan kaçınırlar. Onlar (insanlar) erdemli olanlara karşı kıskançlık beslerler ve onların üstünlüklerini kontrol ederler.

Platon dedi: İnsanların ahlak konusunda farklı tabakaları vardır: (107) Affetmeyi bilenler aynı huyu taşımaları ve yaratılışlarına karşı nefret beslememeleri nedeniyle her sınıf insanla dostluk kuranlar, [323] sevdiklerinden tat alanlar. Tanrı akıllarda fazlalığı, aklen eksik olanlara rahmet olsun ve yetersizliklerini onların gücüyle dengelensin diye vermiştir.

Platon şöyle söyledi: Nefisiyle savaşmasını ve isteğini engellemeği güçlendiren kişiye zor işler boyun eğer, (bu) sayede akılların üstün nitelikleri yerleşmiş olur.

Platon dedi: İyilik, onu alışkanlık edinen kişi için bir tabîattır (yaratılıştır). Kötülük, onu isteyen kişi için uygun bir davranıştır.

Platon dedi: Akıllı kişinin, kendi aklın ışığını döneminin insanlarına yayması ve üstün görüşünü kültürlü kişilere ulaştırması gerekir.

(110) Platon dedi: İnsanın başkasındaki kötülüğü hoş görmemesi ve kendisinde olanını uygun (normal) görmesi insanın yaratılışındandır; insafli olsaydı, kendi ayıbı başkasının ayıbını görmekten onu alıkoyardı.

⁵⁰ Paragraftaki temel anlamı kadını küçük görme şeklinde yorumladık. Bu nedenle alıntımızı buna göre yaptık: “ ... İkinci doğuşunda (erkek) kadın olarak doğacak, bu haliyle kötü olmakta devam ederse, kötülüğün çeşidine göre, her yeni doğuşta, yaşayışına en çok benzediği hayvanın kalıbını alacaktı.” Platon, *Timaios*, 42-b; “... hayatlarını kötülük etmekle geçirenler dünyaya ikinci gelişlerinde kadın olarak doğdular.” Platon, *Timaios*, 90-e.

Platon şöyle dedi: İnsanlar buldukları tabakada kendi akıllarına gıpta ederler ve dehri (süreyi) kınayıp daha fazlasını isterler ve sınırlar ki olması gerekenden daha azı verilmiştir.

(112) Platon dedi: Akıllı, kanunu olan ve yaratılışı terbiyecisi olan kişi iyi kişidir; böylece o düşüncesiyle işlerini düzenler ve kendisi için seçilmiş gerçeği öğrenmeğe çalışır.

Platon dedi: Bilgi zamanla ve yayılarak gelişir.

Platon dedi: Her kalbin bir dayanma gücü vardır; aşırı sıkıntıdan kaçın.

(113) Platon dedi: Kısmet, akılların ve anlayışların hak ettiği ölçüye göre değildir. Zamanın geçmesiyle kusurlarda da bir değişiklik olur.

Platon dedi: Akıl hususunda akıl sahibinin ve ölçü konusunda (ölçüyü) koruyanın, gücü ölçüsünde kişiliğini (yiğitliğini) koruması ve hak etmeyene teşekkür etmemesi gerekir.

(115) Platon dedi: Gayretinin üstüne çıkan kimse yükselir ve yücelir.

Platon şöyle söyledi: Kerim (yüce) cevher ihtiyarla gelişir.

Platon dedi: Ahlak durağandır, gizlidir ve belli kusurlarıyla yerilmiştir. Güç genişlediğinde yaratılışın cevherleri ortaya çıkar ve gerçeklik hakkında hükmü vermek zorunlu olur.

[324] Platon dedi: Hilekar kişi, kötülüğün çoğalacağını sanır.

(116) Platon dedi: Senden daha aşağı olan kimseyi erdeminle memnun et; çünkü senin denginin sana ihtiyacı yoktur. Bilgisizlik olmasaydı aklın değeri büyük olmazdı. Edep; bir adın birleştiği ve ilimlerin (pek çok) alt dalını içeren bir köktür, temeldir. Nefisini korumakta cesaret gösteren veya güçlü kimselere benzemeğe çalışan kimse, insanların kötülüklerini araştırır; gücünün, durumunun elverdiğince dilini zenginleştirir, (ve o kötülükten) kendini korur ve ölümüne doğru koşar.

(117) Platon dedi: Bu dünyada insan, gökyüzünde çakan daha sonra da sönen şimşek pırlıtısına benzer.⁵¹

Platon dedi: Kendisine nice beceriler verilmiş kimseler var ki onun kıymetini bilmezler; bunlara şükretmeleri gerekirken bunların tadını çıkarmayı haram sayarlar.

Platon dedi: Düşüncesini ve aklını (nazar) işletmeyen kişinin keskin düşünme gücü (fitna havâtırılı) ölmüştür.

Platon dedi: Kanaatin yüceliğine sarılan⁵² kişi (118) mutluluktan bir pay almıştır.

⁵¹ “İşte insan bütün ömründe ancak bu kısa zamanda şöyle bir nefes alabilir.” Platon, *Epinomis*, çev. Adnan Cemgil, İstanbul 1943, 974-a.

⁵² “Hiçbir şeyde aşırı olma eski sözü güzel bir söz sayılırdı, gerçekten de öyledir. Kendini mutluluğa götüren veya yaklaştıran şartları kendi içinde arayan... kimse hayatını iyi düzenlemiş demektir.” Platon, *Meneksenos*, çev. İrfan Şahinbaş, İstanbul 1989. 248-a.

Platon dedi: Dünyanın sırrını, orada zamanını geçiren kimse değil, akıllı ve zihinli kişiler bilirler.

(119) Platon dedi: Tanrı, dünya için bir süre belirlemiştir.⁵³ Dünya insanlarını hırs ve ihtiyaç sahibi yapmıştır. Böyle olmasaydı nesiller çoğalmaz ve tarlalar ekilmezdi.

(121) Platon dedi: Kim malsız servet ve sultan olmadan güç isterse, o kişi, tercih edilen edepleri ve iyi huyları edinsin.

Platon dedi: Cömertlik, erdemlerin kaynaklarından ve iyiliklerin analarındandır; bu (nitelik) ancak soylu bir nefisten ortaya çıkar, övgünün hoşluğu malın ve zenginliğin lezzetinden üstün gelir.

Platon dedi: Kızdığı zaman kıskançlığına gem vuran; zengin olduğunda onun kötülüğünü bastıran ve kalbindeki şiddetli kinleri öldüren ve kendisine ayrılan payla yetinen ve ondan hoşnut olan kişi akıllıdır.

Platon dedi: Yavaş hareket etme ve sabır, hazzı ve ölçüyü korur. Acele etme ve öfke, [325] akli (122) ve edebi küçültür.

(124) Platon şöyle dedi: Külli insan adı, bu canlı türünün hepsini kapsar. O, her zaman için kalıcıdır. Tikel insan ise birey olarak doğar ve ölür. İnsan birey olmaksızın insanlık gerçeği ile bilinen (varlık)tır. Birey, bedenın mecaz ve istiare yoluyla kendisine insanlık adı verilen sûretidir. Platon'un görüşüne göre insanlık, düşünen nefis ile bedenın bir araya gelmesidir.⁵⁴ Bu ikisi bir araya gelmekle bedenın sûreti olmayan insanlık ismini almaya hak kazanırlar. O'na göre nefis, bedenle beraber yaratılmış bir şey değildir.⁵⁵ Ve bedenın yok olmasıyla da yok olmaz.⁵⁶

(126) Platon felsefeyi iki farklı şekilde tanımladı. Bunlardan biri yakın, diğeri uzak tanımdır. Bunlardan yakın olan tanımlı şöyle dir: Felsefe; tabii hayat yerine irâdeye dayalı ölümü seçmektir.⁵⁷ Platon'un öğrencisi Ksenokrates bu tanımlı şu şekilde yorumladı: Irâdeye dayalı ve doğal olmak üzere iki türlü ölüm vardır. Irâdeye dayalı ölüm; hayvansal nefisın, öfke ve intikam duygusu gibi bedensel sebepler ve dünyevî lezzetlerden elde ettiği aşğılık tutkuları öldürmedir. Doğal hayatın anlamı ise cinsellik, yenilen-içilen şey gibi hayvansal şeylere bağımlı olma ve akılsal işler ile felsefi ilimler gibi düşünen nefisın zevk aldığı şeyleri

⁵³ "Sözün kıyası, zamanla gök (evren), yok olmaları gerekiyorsa, beraber yaratıldıkları gibi beraber yok olacaklardır." Platon, *Timaios*, 38-b.

⁵⁴ "Bir hayvanın özüne uygun olarak tanımlamak için söylenecek en doğru söz, onun tek bir şekil meydana getirmek üzere birleşmiş olan bir ruhla (nefisle) bedene sahip olduğunu söylemektedir." Platon, *Epinomis*, 981-a.

⁵⁵ "Ruhlar (nefisler) kendilerini taşıyan bedenlerden daha yaşlıdır." Platon, *Epinomis*, 980-d, 991-d.

⁵⁶ "Ruh (nefis) ölümsüzdür." Platon, *Phaidon*, 105-e; "Ölmez olan aynı zamanda yok olmayansa, ruhun (nefisın) da ölüm kendisine geldiğinde, yok olması imkansızdır." Platon, *Phaidon*, 106-b.

⁵⁷ "Ruhu (nefsi) arıtmak, demin de söylediğimiz gibi, onu ne kadar mümkünse o kadar tenden ayırmak, tenin de her noktasından hareket ederek, kendine dönmeye, kendi içine kapanmaya, mümkün olduğu kadar şimdiki ve gelecekteki hayatta, bağlarından kurtulmuş gibi tenden kurtulmuş olarak, onu kendisiyle baş başa yaşamaya alıştırmak değil midir?" Platon, *Phaidon*, 67-c.

terk etmektir. Açıkladığımız gibi irâdeye dayalı ölüm, doğal yaşamın karşıtıdır ve doğal ölüm de irâdeye dayalı yaşamın karşıtıdır. Doğal ölüm nefisin bedenden ayrılmasıdır.⁵⁸ Felsefenin ölümü ise nefisin tutkulara bağımlı olmasıdır. Doğal yaşam bedene yararlı olan her şeye bağımlı olmaktır.⁵⁹ Felsefenin yaşamı ise aklın sevinç duymasını sağlayan her şeye bağımlı olmaktır. Bu nedendir ki Platon şöyle dedi: Kötülük (127) bu noktada, kendisinden kaçınılması gereken şeyle ilgilidir. Burada kendisinden kaçınma (terimi) ile kastedilen, [326] gücü ve imkanı ölçüsünde iyilik fiilinde Tanrı'ya benzemeğe çalışmaktır. (Bu konuda) kanıt, Onun şu sözüyle bunu anlatmak istemesidir. Bedende tutsak olsak da, ondan kurtulmağa öncelik vermemiz gerekmez, aksine tutsaklıktan kurtulmak için göstereceğimiz çabayı beklememiz gerekir. Bu şöyle açıklanır: Ondan kaçınmaktan, ruhun bedenden ayrılmasını anlamaz. Ancak kendi nefisiyle kötülükten ve kötülük yapmaktan kaçınmayı anlar.⁶⁰

Bu tanımlı İskenderiyeli Neksokratis de açıkladı ve dedi ki: O, irâdeye dayalı ölüm terimiyle insanın, biri düşünen nefis ve diğeri beden olmak üzere iki cevhere bağlı olduğunu anlatmak ister.⁶¹ Bu iki cevherin biri akılsal ve diğeri istekler (hevâ) olmak üzere iki bağı vardır. Beden, akılsal nefisin bağı ile birleştiğinde (insan) onu Tanrı'ya kullukta yine erdemlerin elde edilmesinde ve bedenin öldürülmesinde kullanır. Beden, istek ve tutku bağı ile birleştiğinde ise (insan onu) aşağılık arzular ve yerilen erdemsizliklerin elde edilmesinde kullanır, (böylece) akılsal nefis zayıflar ve felsefe ile bilgeliğin nuru, ışığı söner. Platon bunu irâdeye dayalı ölüm olarak adlandırdı. Çünkü beden, bedensel tutkularından (128) ölür (yoksa) nefisin bedenden ayrılması demek olan doğal ölümü kastetmedi.⁶²

Felsefenin uzak tanımına gelince Platon şöyle dedi: Felsefe; insanın gücü ölçüsünde ve olabildiğince Tanrı'ya benzemeğe çalışmasıdır. Yani, insanın gücü ölçüsünde acıma, iyilik etme, bağışlama ve erdemler konusunda (Tanrı'ya benzemeğe çalışmasıdır). (142) Amaçladığın bir iyilik için sana teşekkür eden kişiye hemen dürüstlük karşılık ver; [327] yoksa geri döner ve yergi haline gelir.

Öğrencilerine şöyle dedi: (143) Çalışma sırasında ilginiz dağıldığında ilginç sözlere kulaklarınızı açın ki canlanasınız.

⁵⁸ “Ölüm, o ana kadar bir olan iki şeyin, ruh (nefis) ve bedenin, birbirinden ayrılmasından başka bir şey değil.” Platon, *Gorgias*, 524-b; “Ölüm adını verdiğimiz şey, bir yandan tenin ruhtan (nefisten) ayrılarak kendi kendine kalması, öbür yandan ruhun (nefis) tenden ayrılarak kendi kendine var olmağa devam etmesi değil midir?” Platon, *Phaidon*, 64-c.

⁵⁹ “Felsefe ile uğraşanlar istisnasız bütün ten isteklerinden korunurlar. Onlara karşı dayanırlar, onların ellerine düşmezler.” Platon, *Phaidon*, 82-c.

⁶⁰ “Kötülük ortadan kalkamaz, zira daima iyiye karşılık bir şey bulunmalıdır. Fakat aynı zamanda kötülüğün tanrılar arasında bir yer bulmasına da imkan yoktur... Bu da gösteriyor ki mümkün olduğu kadar çabuk olduğu kadar yukarılara kaçmaya uğraşmalıdır. Fakat bu kaçış Tanrı'ya elden geldiği kadar benzemekle olabilir; Tanrı'ya benzemek ise gerçek zeka keskinliği ile birlikte adalet ve dinginliğe sahip olmak demektir.” Platon, *Theaitetos*, 176 a-b.

⁶¹ “Ruhla (nefis) beden diye iki töz vardır.” Platon, *Epinomis*, 983-d.

⁶² bkz. dipnot 58.

Platon dedi: Öfkenin azlığı, sabır güzelliği ve şaşmama bilgeliğin belirtilerindedir. Yakının güzelliğine sahip olan kişinin yaşamı da iyi olur.

Platon dedi: Düşünen nefis için iyi ve kötü, beden için sağlık ve hastalık durumundadır.⁶³ Çünkü kötülük nefiste olan bütün güzellikleri yok eder. O halde güzel fiile yönelen ve iyilik sevgisini alışkanlık haline getirmen gerekir; çünkü böylece o ikisini elde ederken sana ilişen her güçlük sana kolay gelir. Arkadaşların için mal edin, mal istemek için arkadaş edinme. Nefisini zorunlu (vacip) fiile alıştır, tutku fiiline değil. Yüzüne karşı yapılan övgü gerçek değildir. Önce iyilik ardından da kötülük yapan kişi yaptığı iyi işi eliyle yok eder. İnsanın başına gelen felaketlerin, belaların çoğu, izledikleri yollardan, etrafındakilerden, güvendiklerinden ve kendilerinden yaşça küçük olan kişilerden kaynaklanmaktadır.

Filozoflara göre ilimler yedi bölüme ayrılır: Bunlardan birincisi; insanın akıl yetisiyle bilgisini elde ettiği zorunlu, aklî, apriori (evvelî) olan ilâhî ilimdir. İyilik ile kötülük, güzellik ile çirkinlik arasındaki farklılıklar gibi bu ilme ilişkin bilgilerin, insan aklının fitratında toplu olarak (mücemmâ) bulunduğu ve insanın bunları elde etmek için herhangi bir inceleme ve araştırmaya ihtiyaç duymadığı hususunda filozofların önde gelenleri görüş birliği etmişlerdir. Kısacası, bu ilim, herhangi bir öğretim ya da öğrenim olmaksızın insanın nefisinde hazır bulunduğu bir ilimdir.

İkincisi, felsefî ilimdir. Bu ilim, hikmet bilgisi ile aklî olan geometrik kanıtlamalarla varlığı ispat edilen ulvî hareketlere dayanarak inşa edilen metafiziğin (mâ fevka't-tabî'a) bilgisinden oluşmaktadır.⁶⁴

Üçüncüsü, cedel ilmidir. Bu ilim, varolanların özlerinin bilgisini elde etmeyi sağlayan götüren kıyas ve doğru fikirden oluşan akıl yürütme (istidlâl) bilgisidir.

Dördüncüsü, duyuların akla verdiği bilgilerden meydana gelen duyu ilmidir. Duyu bilgisinin, varolanların özlerinin bilgisine ilişkin verdiği bilgilerin doğruluğunu akıl denetler.

[328] Beşincisi, İnsanın yaratıcısına itaat etmesi için dinlerin ve yasaların gerekli kıldığı kurallardan oluşan şer'î ilimdir. Bu ilim, kişinin dinindeki emir ile yasakları bilmesi

⁶³ “Bu dünyada herkes... Tanrı'yı gücünün yettiği kadar ağırlayarak ve örnek tutarak yaşar.” Platon, *Phaidros*, 252-d; “... düşünüş bakımından, yaşayış bakımından mümkün olduğu kadar Tanrı'ya benzer bir hale getirmek isterler... (sevgililerin hem kendileriyle) hem de o kadar çok saydıkları tanrıları ile tam bir benzerlik göstermesi için ellerinden geleni yaparlar.” Platon, *Phaidros*, 253b-c; “Hem iyi hem hasta olunmaz.” Platon, *Gorgias*, 495-e.

⁶⁴ “En büyük, en değerli varlıklara gelince, onlar üzerinde açık bir fikir vermek için insanlara açık bir sezis verebilecek.. şu ya da bu duyuya bağlanabilecek imgeler yoktur... Çünkü varlıkların en büyüğü, en güzeli olan cisimsiz varlıkları bize ancak akıl açıkça gösterebilir, başka hiçbir şey gösteremez.” Platon, *Devlet Adamı*, 285e-286a; “Bilginler, gök ile yer, tanrılarla insanlar... kurulmuş olan düzene uygunluk... ile birbirlerine bağlıdır, derler. Bunun için de bu dünyaya düzensizlik ve karışıklık değil düzen adımı verirler. Fakat sen, bütün bilginliğine rağmen buna bakmıyor ve geometri denkliğinin insanlar ve tanrılarda çok kudretli olduğunu unutuyorsun... Çünkü geometriye aldırдың yok.” Platon, *Gorgias*, 507e-508a.

ve aklının da bütün bunlar arasında en uygun olanını tercih edip ona uygun tutumlar seğılemesiyle tamamlanır.

Altıncısı, nitelikleriyle birlikte insan bedenleri ile tabiatlara ilişkin hususlar ile bunların düzenini koruyan ve insan bedenini elden geldiğince itidale yaklaştıran bilgilerden meydana gelen tabii bilimdir. Ne var ki oluş-bozuluş âleminde yaşayan insanın bedeninde gerçek anlamıyla itidalin bulunması da mümkün değildir.

Yedincisi, zanaat (sınâî) ilmidir. Bu ilim, boyacılık gibi aletlerle ve gerçekleştirilmesini sağlayan diğer zanaatlarla birlikte işbölümü yaparak ortaya çıkar.⁶⁵

(147) Platon dedi: Aklın hikmete uygun düşünmesi, doğru görüş ile davranış becerisi kazandırır ve işlerin gizli yönlerinin açığa çıkartma sonucunu verir.

(148) Platon dedi: Âlemdeki her şey, Bâri Teâlâ'nın kudretini gösteren işaretlerle doludur...⁶⁶

(156) Platon dedi: Pisagor dönemine kadar eski âlimlere 'hukemâ' adı veriliyordu. Ne var ki o, (157) mutlak hakîmin Bâri Teâlâ olduğunu belirterek bu adı kullanmayı reddetti ve kendine filozof adını taktı. Böylece felsefe tarihinde, filozof ismini kullanan ilk düşünür Pisagor olmuştur. Felsefenin, hikmet sevgisi ve arayışı anlamına gelmesine bağlı olarak filozof, hikmeti seven ve onu arayan manasına gelir.⁶⁷

(160) Platon nefisleri üç olarak tavsif etmiştir.⁶⁸ a) Düşünen nefis (en-nefisü'n-nâtika): Akleden ve düşünen nefistir. Bu nefisin (161) dimağda bulunan kuvvesi, gerçek ile gerçek olmayanın birbirinden ayırt edilmesini sağlayan anlama (fehmi) yetisidir. Başka yetilerle ortak çalışmaksızın ve onlardan herhangi bir yardım almaksızın bu yeti, pek çok fiili gerçekleştirir. [329] Sözelimi bu yeti, nesnelere ortaklaşa paylaştıkları hususlarla birbirlerinden farklı olan noktaları bilmek suretiyle bir varlığı olduğu gibi bilmeyi sağlar. Eğitim, onun fiillerini gerçekleştirme hususunda teşvik edici bir rol oynar. Zira, kendine özgü fiilleri gerçekleştiren her şey daha güçlenirken bu fiilleri gerçekleştirilmeyen her şey

⁶⁵ "İyi okçu ve neycilerin, iyi idmanlıların ve başka hüner sahiplerinin... bu gibi ustaların, bildikleri kendi sanat ve hünerlerinin dar çerçevesi içindeki 'iyi'dir." Platon, *İkinci Alkibiades*, çev. Suat Baydur, İstanbul 1989, 145e-146a.

⁶⁶ "Gerçek astronomi bilgini de yıldız dolaşımına bakarken... göğün ve yıldızların ustası onları konabilecek en güzel düzene koymuş der." Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, İstanbul 1992, 530-a.

⁶⁷ "Onlara vereceğin sıfatlar nelerdir? Bilge (sofist) demek, fikrimce biraz fazla olacak; çünkü bu ancak tanrılara yaraşır. Bunlara filozof demek yahut buna benzer başka bir ad vermek daha uygun olur, hem daha çok yaraşır." Platon, *Phaidros*, 278d; "Tanrı, kusursuz bir sofisttir (bilgedir)." Platon, *Kratylos*, 403-e.

⁶⁸ "Burada birbirinden ayrı iki şey görmek doğru olur: Biri, içimizdeki hesaplayan, düşünen yandır ki buna akıl yanımız deriz. Ötekirse düşünmeyen, arzulayan yanımızdır. O sadece sever, acıkır, susar, coşar, zevk almak ister... Ama azgınlık, kırgınlık diye de bir şey var içimizde. Ona üçüncü bir yanımız mı diyelim? Demezssek, acaba iki yanımızdan hangisine yakındır? İkincisine, istekler yanına her halde." Platon, *Devlet*, 439 d-e; "Evet, kızma üçüncü bir yan olmalı; akıldan da istekten de ayrıldığına göre öyle olacak." Platon, *Devlet*, 441-a.

daha da zayıflar.⁶⁹ Bu yetinin amacı, gerçeğin, iyiliğin ve kötülüğün bilgisine ulaşmaktır. b) Hayvanî (gadabî): Hayvan ve insanlarda bulunan vahşi hayvânî nefistir.⁷⁰ Bu nefisin kalpte bulunan bir yetisi, kazanma ve yönetme sevgisidir. c) Şehvânî nefis: İnsanlarda, hayvanlarda ve bitkilerde bulunan beslenmeye ilişkin nefis⁷¹ olup yetileri şehvet ve hazdır. Bu yetiler sayesinde (bitkiler) tohumlanma ve hayvanlar ve insanlar ise üreme sürekliliğini korurlar. Eğitim bu yetiye bir durağanlık ve durağanlık ise bu yetiye bir zayıflık verir.

Platon der ki: Düşünen nefis güçlenip diğer iki nefisin pisliklerinden arındığında insan meleklerle benzer.⁷²

(163) Haz hakkında iki görüş bulunmaktadır. Platon'a göre haz, gerçekleştirilmek amacıyla insanı aldatan bir tuzak gibidir...⁷³

(165) “Güzellik ve Haz” (*el-Hüsn ve'l-lezzet*) adıyla bilinen kitabında Platon şöyle söyledi: Güzelliğin bilgisini elde etmek isteyen kişide mutedil bir güzelliğin bulunması gerekir; zira olgunlaşmamış olan bir güzellikle, olgunlaşmış bir güzelliğin bilgisi elde edilemez. Burada ‘güzellik’ terimiyle Platon’un ‘aklî güzelliği’ kastettiği anlaşılmaktadır. Zira ona göre, aklî ve hissî olmak üzere iki tür güzellik bulunmaktadır. Aklî güzellik, düşünme, tasavvur etme, hatırlama gibi iç duyarlar aracılığıyla kavranılan nefisanî güzelliktir. Buna karşın hissî güzellik ise [330] duyma, görme, konuşma, işaret ve hareket etme gibi dış duyarlar aracılığıyla idrak edilen cismânî güzelliktir. Bu çerçevede uzun açıklamalar yapmış olsa da Platon’un bu konudaki görüşlerini şöyle özetleyebiliriz: Hiç kimse kendisinde güzelliği ayırt etme ve görme yetisi bulunmaksızın başkasındaki aklî güzelliği ve görme güzelliğini bilemez. Yine aynı şekilde, kendisinde duyma duygusu ve güzelliğin bilgisi

⁶⁹ “Öyleyse hiçbir işimize yaramadıkları zaman mı, yoksa bize faydalı oldukları takdirde mi, sahip olduğumuz iyi şeyler bizi mesut eder?... Onları kullanmadan, sadece onlara sahip olmakla kalsaydık, bize faydalı olurlar mıydı?... Bu türlü iyi şeylere yalnız sahip olmakla değil, fakat onları kullanmak da gerekir?” Platon, *Euthydemos*, 280 b-d.

⁷⁰ “Sonra bu vücuda, ayrıca başka bir ruh (nefis), kendisinde korkunç, kaçınılmaz tutkular taşıyan ölümlü bir ruh (nefis) daha vücuda getirdiler... Bununla birlikte tanrılık ilkeyi kirliletmekten korktukları için... ölümlü

ü ilkeyi, tanrılık ilkedden ayrı, vücudun başka bir tarafına yerleştirdiler. Bunun için başla göğüs arasında bir berzah, bir sınır kurdular ve birbirlerini ayrı tutmak için aralarına boyunu yerleştirdiler.” Platon, *Timaios*, 69 d-e.

⁷¹ “Ruhun (nefsin) yemeye, içmeye ve vücudun tabii olarak ihtiyaç gösterdiği bütün şeylere iştah duyan kısmını,... ölümlü soyun var olması isteniyorsa, bağlı olarak beslenmesi gereken vahşi bir hayvan gibi oraya (bedene) bağlamışlardır.” Platon, *Timaios*, 70-e.

⁷² “Bir kimse elden geldiği kadar kulaklarından, gözlerinden, bir kelime ile ruhu (nefsi) bulandırmaktan başka bir şeye yaramayan ve ruhla (nefsle) olan her ilişkide, onun gerçek bilgeliği kazanmasına engel olan bütün tenden ayrılarak her bir şeyin özünü araştırmaya koyulacaktır.” Platon, *Phaidon*, 66a; “Felsefe ile gerektiği kadar arınmış olanlar da bütün zaman boyunca mutlak olarak zamansız yaşarlar.” Platon, *Phaidon*, 114-c.

⁷³ “Bizlerde, güden ve idare eden iki çeşit ilke vardır ve biz bunların gösterdikleri yoldan gideriz. Bunlardan biri, hazlara doğuştan duyduğumuz iştir... İçimizde hükmünü yürüten ve hazlara doğru bizi istediği gibi sürükleyen istek ise, böyle bir idareye de ölçsüzlük adı verilir.” Platon, *Phaidros*, 237d-238a.

bulunmadan duyulanın güzelliği kavranamaz.⁷⁴

BİBLİYOGRAFYA

- Abdurrahman Bedevî, *Eflâtûn fi'l-İslâm*, Beyrut 1982.
- Hançerlioğlu Orhan, *Felsefe Ansiklopedisi*, İstanbul 1985.
- Lalende D'andre, *Mevsûat Lâlend el-felsefi*, çev. Halil Ahmed Halil, Beyrut-Paris 1996.
- Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, İstanbul 1990.
- Platon, *Birinci Alkibiades*, çev. İrfan Şahinbaş, İstanbul 1989.
- Platon, *Devlet Adamı*, çev. Behice Boran-Mehmet Karasan, İstanbul 1989.
- Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, İstanbul 1992.
- Platon, *Epinomis*, çev. Adnan Cemgil, İstanbul 1943.
- Platon, *Euthydemos*, çev. H. Vehbi Eralp, İstanbul 1989.
- Platon, *Gorgias*, çev. Reyan Erben, İstanbul 1989.
- Platon, *İkinci Alkibiades*, çev. Suat Baydur, İstanbul 1989.
- Platon, *Kharmides*, çev. N. Şazi Kösemihal, İstanbul 1989.
- Platon, *Kleitophon*, çev. Ziya Taşlıkioğlu, İstanbul 1989.
- Platon, *Kratylos*, çev. Suad Y. Badur, İstanbul 1989.
- Platon, *Lakhes*, çev. N. Şazi Kösemihal, İstanbul 1989.
- Platon, *Meneksenos*, çev. İrfan Şahinbaş, İstanbul 1989.
- Platon, *Menon*, çev. Adnan Cemgil, (*Diyaloglar I* içinde) İstanbul 1997.
- Platon, *Parmenides*, çev. Saffet Babür, İstanbul 1989.
- Platon, *Phaidon*, çev. S. K. Yetkin-H. R. Atademir, İstanbul 1989.
- Platon, *Phaidros*, çev. Hamdi Akverdi, İstanbul 1989.
- Platon, *Protagoras*, çev. N. Şazi Kösemihal, İstanbul 1989.
- Platon, *Şölen*, çev. Azra Erhat-Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul 1972.
- Platon, *Theages*, çev. Hamdi Varoğlu, İstanbul 1989.

⁷⁴ “Kendinden güzellik dışında bir güzel varsa, bu şey ancak bu kendinden güzelden bir şeyler aldığı için güzeldir... Güzelin, bütün güzel şeyleri güzel kılan şey olduğunu söylüyorum.” Platon, *Phaidon*, 100c-d.

- Platon, *Theaitetos*, çev. M. Gökberk, İstanbul 1989.
- Platon, *Timaios*, çev. E. Güney-L. Ay, İstanbul 1989.
- Weber Alfred, *Felsefe Tarihi*, çev. H. Vehbi Eralp, İstanbul 1991.
- Yüksel Ahmet, *Arapça'da Bağlaçlı Cümle Yapıları*, Samsun 2001.